

Nesezdané soužití v České republice

Mgr. Bc. DENISA KOTROUŠOVÁ

Katedra občanského práva, Fakulta právnická
Západočeské univerzity v Plzni

DOI: <https://doi.org/10.24132/ZCU.NADEJE.2022.254-265>

Klíčová slova:

občanský zákoník; rodinné právo; nesezdané soužití; kohabitace; osoba blízká; společná domácnost; rodina

Úvod

Ve společnosti se lze setkat s různými formami soužití dvou lidí. Některé z nich jsou formální a státem jako svazek uznávané a regulované, jiné nikoli. Těmi nejméně frekventovanějšími jsou manželství, coby svazek formální, a nesezdané soužití, coby svazek neformální. Velké množství států k této dvojici přidává rovněž registrované partnerství jako formální svazek většinou dvou osob téhož pohlaví. I Česká republika se drží tohoto modelu, kdy se lze v jejím právním řádu a společnosti setkat se všemi uvedenými formami soužití. Manželství je definováno tradičně, jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem stanoveným občanským zákoníkem.¹ Registrované partnerství je naproti tomu vymezeno jako trvalé společenství dvou osob téhož pohlaví vzniklé způsobem stanoveným zákonem o registrovaném partnerství.² Vedle těchto formálních svazků stojí jako svazek neformální nesezdané soužití, též označované jako kohabitace či *de facto* manželství/partnerství.

Cílem tohoto příspěvku je podrobnější analýza posledně zmíněného institutu. Jak plyne z údajů Českého statistického úřadu (ČSÚ), kohabitace je v české

¹ § 655 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“).

² § 1 odst. 1 zák. č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

společnosti stále více oblíbená. Z údajů ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 vyplývá, že v daném roce bylo České republice 234346 faktických manželství a 4056 faktických partnerství.³ V následujícím sčítání tento údaj zjišťován nebyl. Určitou představu o aktuálním počtu nesezdaných soužití však poskytují údaje o počtu dětí narozených v a mimo manželství. Ač je pravdou, že skutečnost, že se dítě narodilo mimo manželství samo o sobě neprokazuje existenci kohabitace, je zde poměrně vysoká pravděpodobnost, že tomu tak bude. Dle údajů ČSÚ o vývoji počtu živě narozených dětí celkem a mimo manželství za posledních cca 200 let se podíl dětí narozených mimo manželství od 90. let do současnosti rapidně navýšil. Zatímco v roce 1993 činil jen 12,7 %, o 5 let později již 19 %, v roce 2003 25,3 %, v roce 2005 30,6 %, v roce 2010 40,3 %, a konečně v roce 2021 takřka padesát procent (48,3 %).⁴ Vzhledem k těmto údajům je tedy vhodné zaměřit se na otázku, zda tento zjevný společenský trend reflektuje i právo. V následujících kapitolách bude přiblížena a zhodnocena úprava nesezdaného soužití v České republice, zejména (avšak nikoli výlučně) v rámci občanského zákoníku.

Nesezdané soužití v občanském zákoníku

Definice nesezdaného soužití a spolužijících osob

Na prvním místě je nutné konstatovat, že v OZ není definice nesezdaného soužití (ani jiného odpovídajícího pojmu), ani kohabitantů, a nakonec ani ucelená právní úprava kohabitace, obsažena. Občanský zákoník však obsahuje dva způsoby, jak kohabitanty alespoň popsat, resp. pojmy, pod něž je lze podřadit. Jednak je to „osoba blízká“, a dále „osoby žijící ve společné domácnosti“.⁵ Jako osoby blízké se označují především příbuzní v řadě přímé, sourozenci, manžel

³ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Analýza. Nesezdaná soužití. In: ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. 30. 6. 2014, s. 3 [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541791/170227-14.pdf/27ebcd5e-95ba-4ef4-8c65-c2a9bc58f9d8?version=1.0>.

⁴ Obyvatelstvo – roční časové řady. Graf 4 Živě narození celkem a mimo manželství v letech 1806–2021. In: ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. 6. 6. 2022 [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_hu.

⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Z. The Missing Concept of Cohabitation of the Couples of the Opposite-Sex in *de facto* Unions in the Czech Civil Code. In: JANOVEC, M., MALÝ, J., ŠÍP, J. et al. (eds.). *COFOLA 2021 – part 2. Conference proceedings* [online]. Brno: Masaryk University, 2021, s. 58–59 [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola/2021/cofola2021-2.pdf>.

a (registrovaný) partner. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Dotčené ustanovení OZ rovněž doplňuje vyvratitelnou domněnku osob blízkých, kdy se má za to, že jsou jimi i osoby sešvagřené a osoby, jež spolu trvale žijí. Kohabitanti spadají především do kategorie osob vnímajících vzájemně újmu druhé z nich, ale i trvale spolužijících osob. Z tohoto vymezení je patrné, že kohabitanti mohou být jak opačného, tak stejného pohlaví, jakož i to, že toto označení lze vztáhnout i na osoby žijící spolu z jiného důvodu než za účelem udržování neformálního intimního svazku.

Druhé, z výše uvedených vymezení kohabitantů, totiž „osoby žijící ve společné domácnosti“, se s prvním do jisté míry obsahově překrývá, zejména co se týče domněnky osoby blízké. Zde je však primární soužití ve společné domácnosti, nikoli citové vazby (jakkoli i ty budou pravidelně přítomny). Délka takového soužití se liší v závislosti na každém jednotlivém ustanovení OZ. V některých případech není požadována žádná zvláštní délka trvání soužití. V jiných společně kohabitanti musí žít alespoň 1 rok, 3 roky atd., aby mohli požívat práv plynoucích z příslušného ustanovení. Opět je tak toto vymezení pojmově širší než chápání kohabitantů coby osob žijících v intimním svazku mimo manželství či registrované partnerství. Současně je patrné, že ne vždy budou moci být kohabitanti pod tento pojem podřazeni, a to zejména tehdy, nedosáhne-li jejich soužití požadované minimální délky. Společnou domácností se rozumí „*soužití dvou nebo více fyzických osob, které spolu žijí trvale a které společně uhrazují náklady na své potřeby.*“⁶ Podle citovaného rozhodnutí tyto osoby společně permanentně sdílí jeden či více bytů, přičemž přechodná nepřítomnost (např. z důvodu léčení) společnou domácnost neruší. Současně je nezbytné, aby vzájemně přispívali k úhradě a obstarávání společných potřeb (tedy tvořili jakési spotřební společenství).

Práva a povinnosti kohabitantů plynoucí z postavení osoby blízké

Jak pojetí osoby blízké, tak osob žijících ve společné domácnosti poskytují kohabitantům jistá práva a povinnosti. Pokud by například mělo dojít k omezení svéprávnosti jednoho z nich, soud má přihlídnout k podnětům druhého při výběru vhodného opatrovníka (§ 62 OZ), či uvažovat o jeho prioritním dosazení

⁶ Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 24 Cdo 2580/2019, ze dne 5. 12. 2019.

do této funkce (§ 471 odst. 2 OZ). I když druhý z kohabitantů opatrovníkem prvého jmenován nebude, stále se může zasazovat o opatrovancovo dobro a žádat o svolání opatrovnícké rady (§ 472 OZ). Zmizí-li jeden z kohabitantů, druhý může podat návrh na jeho prohlášení nevěstného (§ 66 odst. 2 OZ). Není-li jeden z kohabitantů schopen projevit vůli a udělit souhlas se zásahem do integrity (tělesné), je vyžadován souhlas druhého (§ 98 odst. 1 OZ). S uvedeným souvisí i oznámení o převzetí do zdravotnického zařízení druhému z kohabitantů ve smyslu (§ 105 odst. 1 OZ). Postavení osob blízkých umožňuje kohabitantům využít výjimku ze zákazu darování, přijímá-li jeden z nich (dárce) služby zařízení sociálních/zdravotních služeb a druhý (obdarovaný) je zaměstnancem tohoto zařízení (§ 2067 OZ). Je-li jeden z kohabitantů nájemcem bytu a zamýšlí přijmout druhého coby člena domácnosti, nepodléhá to (na rozdíl od osob jiných) souhlasu pronajímatele (§ 2272 odst. 2 OZ).

Jistá práva garantuje postavení osob blízkých kohabitantům i v případě smrti jednoho z nich. Pozůstalý kohabitant se může domáhat ochrany osobnosti zemřelého (§ 82 odst. 2 OZ). Rovněž má právo rozhodnout o pohřbu, nicméně až tehdy, neučiní-li tak manžel, děti, rodiče ani sourozenci zemřelého (§ 114 odst. 1 OZ). Mezi „posmrtná práva“ patří i právo žádat potvrzení s výpisem ze seznamu členů spolku, resp. potvrzení o výmazu (§ 236 odst. 2 OZ). V jistém smyslu sem lze zařadit i právo pozůstalého či nezraněného kohabitanta (tzv. sekundární oběti) na peněžitou náhradu za usmrcení či zvlášť závažné ublížení na zdraví jeho partnera (§ 2959 OZ).

Postavení osob blízkých však přináší kohabitantům i určitá omezení. Například byl-li by jeden z nich členem orgánu či zaměstnancem nadace, nelze poskytnout nadační příspěvek ani jednomu z nich (§ 353 odst. 1 OZ). Právní jednání mezi nimi, především majetkové povahy, jimiž jeden z nich (dlužník) poskytuje plnění druhému (za úplatu i bez), mohou být ze strany třetích osob (věřitelů) snadněji napadána pro relativní neúčinnost [§ 500 odst. 1 písm. c) OZ]. Pokud mezi osobami blízkými dojde k převzetí majetku, nejsou na rozdíl od jiných osob limitovány co do výše dluhů souvisejících s převzatým majetkem (§ 1893 odst. 2 OZ).

Práva a povinnosti kohabitantů plynoucí ze soužití ve společné domácnosti

Mezi práva garantovaná kohabitantům z postavení osob žijících ve společné domácnosti patří na prvním místě § 646 OZ obsahující překážku běhu promlčecí lhůty. Po dobu, kdy mezi těmito osobami existuje společná domácnost,

promlčecí lhůty neběží, resp. nerozběhnou se. Obdobně nepočne běžet ani neběží mezi těmito osobami vydržecí doba (§ 1098 OZ). Pokud kohabitanti žijí ve společné domácnosti a soužití trvalo min. 3 roky, bude-li jeden z nich následně stížen duševní poruchou bránící mu samostatně právně jednat a nemá-li jiného zástupce, může jej v obvyklém rozsahu zastupovat druhý z nich coby člen domácnosti (§ 49 odst. 1 OZ). Jedná se o jedno z podpůrných opatření, jež jsou v poměru k omezení svéprávnosti mírnější a preferovanější.

V rámci práva dědického poskytuje soužití ve společné domácnosti postavení vzájemných dědiců ve druhé (resp. třetí) zákonné dědické třídě. Podmínkou, aby pozůstalý kohabitant mohl po zemřelém dědit ze zákona, je (krom jiného), že společné soužití se zůstavitelem trvalo po dobu min. 1 roku před smrtí, a že společně pečovali o společnou domácnost, či byl pozůstalý kohabitant odkázán výživou na zůstavitele (§ 1636 odst. 1 OZ). Stav odkázanosti výživou přitom neznamená existenci zákonné vyživovací povinnosti, nýbrž výživu faktickou, jež nemusí být nijak formalizována.⁷ V této dědické třídě dědí rovným dílem s pozůstalým manželem a/nebo rodiči zůstavitele. Pokud by osoba spolužijící měla zůstat sama ve druhé dědické třídě, přejde do třetí dědické třídy (§ 1637 odst. 1 OZ). Zde bude dědit rovným dílem spolu se zůstavitelovými sourozenci (příp. jejich dětmi, nedědí-li některý ze sourozenců). Pokud pozůstalý kohabitant požíval bezplatné zaopatření v domácnosti druhého z nich (zůstavitele), má právo na stejné zaopatření ještě 3 týdny po smrti zůstavitele (§ 1669 OZ). Z textace příslušného ustanovení je patrné, že dopadá na širší okruh osob než v případě druhé (resp. třetí) dědické třídy. Dosáhnout tak na něj může i kohabitant, jenž žil se zůstavitelem kratší dobu.

Se smrtí jednoho z kohabitantů úzce souvisí i další právo. Byl-li zemřelý nájemcem bytu a jako člen domácnosti s ním zde žil před smrtí i druhý kohabitant, jenž nemá vlastní byt, pak na pozůstalého může přejít nájem tohoto bytu. Na rozdíl od jiných osob je v tomto případě přechod nájmu bytu podmíněn souhlasem pronajímatele (§ 2279 odst. 1 OZ). Ke společnému bydlení kohabitantů se vztahují též ustanovení o ochraně proti domácímu násilí. § 3021 OZ výslovně říká, že ustanovení § 751–753 OZ, jež v určitém rozsahu chrání manžela-oběť před manželem-agresorem v případě domácího násilí, jsou aplikovatelná i u jiného společného bydlení osob. Je zřejmé, že zákonodárce vnímá domácí násilí a riziko jeho vzniku jako jev vysoce nežádoucí a nebezpečný. Ochrana před ním

⁷ SVOBODA, J. § 1640 [Šestá třída dědiců]. In: FIALA, R., DRÁPAL, L. a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 393–394.

by tedy neměla z povahy věci zůstat omezena jen na manžele, když samotné domáci násilí si mezi formami soužití ani jím dotčenými osobami nevybírá.⁸ I týraný kohabitant tak může soudu navrhnout, aby omezil či vyloučil právo druhého kohabitanta-agresora po určenou dobu (nejdéle na 6 měsíců) v domě či bytě, jenž společně obývali, bydlet.

Práva a povinnosti kohabitantů ve vztahu ke společným dětem

Kromě výše uvedených způsobů jsou práva a povinnosti kohabitantů upravena rovněž ve vztahu ke společným dětem.⁹ OZ obsahuje několik domněnek otcovství použitelných pro určení otcovství v rámci nesezdaného soužití. Na prvním místě je to § 778 OZ, jež říká, že otcem dítěte narozeného neprovdané ženě v důsledku provedení umělého oplodnění, je muž, který k němu udělil souhlas. Dalším je § 779 odst. 1 OZ, podle něhož je možno určit otcovství k dítěti souhlasným prohlášením matky dítěte a muže před matričním úřadem či soudem. S tímto ustanovením souvisí i zjednodušená možnost určit otcovství k dítěti (ne staršímu 1 roku), jehož otcem je jiný muž než manžel matky, pokud zároveň probíhá řízení o rozvod manželství (§ 777 OZ). A nakonec je to § 783 odst. 2 OZ obsahující domněnku otcovství v případech určení otcovství soudem. Zde je za otce dítěte považován muž, jenž s matkou dítěte souložil v rozhodné době 160–300 dnů před narozením dítěte. V případech určení mateřství je bez ohledu na typ soužití přítomné univerzální pravidlo, že matkou dítěte je žena, která je porodila. Je-li určeno rodičovství, resp. zejm. otcovství některým z uvedených způsobů, oba kohabitanti mají vzájemná práva a povinnosti ve vztahu ke společnému dítěti jako jeho rodiče. Po zániku soužití kohabitantů-rodičů neplně svéprávného dítěte, jsou tito povinni dohodnout se na další péči o toto dítě. Neučiní-li tak, rozhodne o ní i bez návrhu soud (§ 908 OZ). Zánik soužití neznamená nutně oddělené žití obou kohabitantů, ale spíše faktický stav, kdy již netvoří původní životní společenství.¹⁰

⁸ Shodně HRUŠÁKOVÁ, M. § 3021 [Rozšíření dosahu § 751 až 753]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 1187.

⁹ U dětí jen jednoho z nich lze dovodit pouze povinnost kohabitanta-nerodiče podílet se na výchově dítěte, žije-li s ním v rodinné domácnosti (§ 885 OZ).

¹⁰ WESTPHALOVÁ, L. § 908 [Výkon povinností a práv rodičů, kteří žijí odděleně]. In: KRÁLÍČKOVÁ, Z., HRUŠÁKOVÁ, M., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. s. 957.

Společné osvojení, nepravé osvojení i společné pěstounství je pro kohabitanty vyloučeno; mohou se stát pouze osvojiteli a pěstouny individuálními, příp. společnými poručníky. Občanský zákoník však specificky upravuje některá práva pro neprovdanou matku dítěte a těhotnou ženu (§ 920 OZ). Neprovdaná žena má právo na výživné pro ni samotnou v přiměřené výši po dobu 2 let od narození dítěte, a dále na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Povinným subjektem je otec dítěte, resp. muž, jehož otcovství je pravděpodobné. Těhotná žena může žádat, aby soud uložil pravděpodobnému otci dítěte, *předem* poskytnout částku potřebnou na výživu a příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a porodem. Rovněž může žádat, aby bylo tomuto muži uloženo *předem* poskytnout částku k zajištění výživy dítěte po dobu, po níž by jí náležela mateřská dovolená (tj. 28 týdnů). Po smrti muže má pozůstalá neprovdaná matka dítěte, jež byla v době úmrtí těhotná, právo na nutné zaopatření, a to až do konce 6. týdne po porodu (§ 1666 odst. 1 OZ).

Nesezdané soužití v právu veřejném

Předpisy zdravotnického práva

Fragmentární úpravu práv a povinností nesezdaných párů lze nalézt i v některých dalších právních předpisech. Níže uvedené příklady nejsou vyčerpávající, jejich účelem je toliko ilustrovat rozpětí právních předpisů, jež v určitém rozsahu na spolužijící osoby pamatují – ať již záměrně či nikoli. Oblastí navazující na posledně uvedenou problematiku je přístup k metodám asistované reprodukce. Zákon o specifických zdravotních službách,¹¹ jež se asistované reprodukci primárně věnuje, říká, že přístup k těmto metodám má tzv. neplodný pár. Ten je v § 6 odst. 1 ZSZSI vymezen jako „žena a muž, kteří hodlají tuto zdravotní službu podstoupit společně“. Na osoby v neplodném páru jsou dále kladeny další dílčí požadavky jako např. věk, podání písemné žádosti, či svéprávnost (na straně ženy); forma vztahu mezi nimi však upravena není.

Na kohabitanty částečně pamatuje i zákon o zdravotních službách,¹² coby *lex generalis* k ZSZSI. Pacient má právo určit, jaké osobě mají být podávány

¹¹ Zák. č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZSZSI“).

¹² Zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZS“).

informace o jeho zdravotním stavu a kdo může nahlížet do zdravotnické dokumentace, či vyslovit (ne)souhlas s poskytnutím zdravotních služeb [§ 33 odst. 1, § 65 odst. 1 písm. b) ZZS]. Určenou osobou může jistě být i druhý z kohabitantů. I pokud by jí nebyl, přesto je oprávněn za určitých podmínek udělit souhlas s poskytnutím zdravotních služeb coby *jiná osoba blízka* (§ 34 odst. 7 ZZS).¹³ ZZS neobsahuje vlastní vymezení osoby blízké, proto se užije vymezení z OZ. Zástupný souhlas bude moci druhý kohabitant udělit tehdy, nebude-li pacient schopen souhlas udělit sám, nepůjde o zdravotní služby poskytované i bez souhlasu, a nebude zde osoba výslovně určená pacientem, ani jeho manžel, registrovaný partner a rodič. Tato úprava se do značné míry překrývá s dříve zmíněnou úpravou souhlasu se zásahem do integrity v OZ, a v případě zdravotních služeb bude použitelná přednostně.¹⁴ Z postavení osoby blízké dále plyne např. právo pacienta při poskytování zdravotních služeb na její přítomnost v souladu jinými právními předpisy a vnitřním řádem, nenaruší-li to poskytování zdravotních služeb [§ 28 odst. 3 písm. e), bod 3. ZZS], či právo vyslovit souhlas s použitím a uchováním těla zemřelého či jeho části [§ 81 odst. 2 písm. b), odst. 5 ZZS].

Předpisy práva trestního

Důležitou oblastí je i právo trestní. V trestním právu procesním je pro označení osob spoluzijících pracováno s pojmem „druh“, resp. „družka“. Poměr druha a družky je pojímán jako vztah obdobný manželství a chápán *zpravidla* jako sdílení společné domácnosti, intimní soužití, výchova společných dětí a sdružování finančních prostředků k úhradě společných potřeb.¹⁵ Tyto charakteristiky přitom musí být dány současně. Mezi práva garantovaná trestním řádem¹⁶ kohabitantům, resp. druhům a družkám, patří např. právo zvolit obviněnému druhovi obhájce, nezvolí-li si jej sám (§ 37 odst. 1 TrŘ). Druh obviněného má též právo odmítnout výpověď jako svědek, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí

¹³ Obdobné právo je upraveno i pro případ smrti pacienta v § 33 odst. 4 ZZS.

¹⁴ Srov. PALÁSEK, M. Nesezdané soužití jako alternativa, nebo plnohodnotný základ rodinného života? *Právní rozhledy*, 2021, č. 4, s. 123–134. In: *Beck-online* [online]. [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptemb-sgfpxa4s7grpxgzrgizq&groupIndex=1&rowIndex=0&refSource=search#>.

¹⁵ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. § 163 [Trestní stíhání se souhlasem poškozeného]. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2118.

¹⁶ Zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TrŘ“).

trestního stíhání sobě či, mimo jiné, svému druhu (§ 100 odst. 1, 2 TrŘ). Zahájení trestního stíhání pro určité trestné činy (např. ublížení na zdraví, omezování osobní svobody, krádež, podvod, znásilnění či nebezpečné pronásledování), pokud k němu došlo mezi druhem a družkou, je podmíněno souhlasem poškozeného (§ 163 odst. 1 TrŘ).

V trestním právu hmotném lze kohabity podřadit, podobně jako v OZ, pod pojem osoby blízké.¹⁷ To je významné např. pro trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 TrZ), či trestný čin nebezpečné pronásledování [§ 354 odst. 1 písm. a) TrZ]. Spáchání trestného činu na osobě blízké je rovněž jednou z přitěžujících okolností obecně [§ 42 písm. h) TrZ]. Pro tyto osoby mají trestné činy spáchané někým, kdo jim je velmi blízký, k němuž mají vybudovanou důvěru, zpravidla mnohem citelnější dopad, než kdyby se vůči nim téhož jednání dopustila osoba cizí.¹⁸ Na straně druhé může vztah osob blízkých být v jistém smyslu k tíži. Pokud pachatel-druh, jenž byl uznán vinným některým z taxativně uvedených trestných činů, převedl věc, jež by mohla být postižena ochranným opatřením zabráním majetku, na svoji družku, pak i zde soud může toto ochranné opatření ve vztahu k dané věci uložit (§ 102a odst. 1, 2 TrZ). Vztah pachatele a spolužijící osoby může být ale v některých případech i výhodný pro pachatele. Např. u trestného činu nepřekážení trestného činu, bude beztrestný ten, kdo nemohl trestný čin překazít bez značných nesnází, nebo aniž by sebe či svoji osobu blízkou neuvedl v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy či trestního stíhání (§ 367 odst. 1, 2 TrZ).¹⁹

Některé předpisy práva sociálního zabezpečení

Nakonec lze jmenovat právo sociálního zabezpečení, jež chrání i druhy a družky v případě různých sociálních událostí. Pamatuje na ně několik právních předpisů z této oblasti. Například podle zákona o nemocenském pojištění²⁰ mohou být

¹⁷ Výkladové ustanovení § 125 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TrZ“) chápe pojmem osoba blízká příbuzné v pokolení přímém, osvojitele, osvojenec, sourozence, manžela, partnera; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném jen tehdy, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

¹⁸ PÚRY, F. § 42 [Přitěžující okolnosti]. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 562.

¹⁹ Toto však neplatí u nepřekážení trestných činů jako velezrada, teror, teroristický útok a další, pokud by nebezpečí spočívalo v trestním stíhání osoby blízké.

²⁰ Zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „NemPoj“).

kohabitanti zahrnuti pod pojem „domácnost“, jímž se rozumí společenství fyzických osob, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby (§ 3 písm. v) NemPoj). Existence soužití kohabitantů v domácnosti je podmínkou pro vznik nároku na ošetřovné (§ 39 odst. 2 NemPoj). Tento zákon současně pracuje s pojmy druh-družka pro označení nesezdaného soužití. Např. podmínkou vzniku nároku na dlouhodobé ošetřovné je, že pojištěnec je druhem ošetřované osoby [§ 41a odst. 4 písm. d) NemPoj]. Pokud zaměstnanec žije mimo jiné s družkou/druhem, nepovažuje se za osamělého pro účely stanovení podpůrčí doby u ošetřovného (§ 40 odst. 7 NemPoj).

Důležitým je i zákon o státní sociální podpoře,²¹ upravující několik dávek státní sociální podpory (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné, rodičovský příspěvek a pohřebné). § 7 odst. 1 ZStSP vymezuje rodinu a chápe ji jako oprávněnou osobu a společně s ní posuzované osoby, a není-li jich, pak samotnou oprávněnou osobu. Společně posuzovanými osobami jsou také druh a družka, příp. nezaopatřené dítě svěřené do péče nahrazující péči rodičů a druh/družka takové osoby, pokud s oprávněnou osobou spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby. K druhovi/družce se však přihlíží jen tehdy, pokud žije s oprávněnou osobou, či dítětem min. 3 měsíce.²² Kohabitantům může vzniknout nárok na všechny z výše uvedených dávek podle ZStSP za splnění dalších podmínek (obecné a speciální). S kohabitanty naopak nepočítá zákon o důchodovém pojištění.

Závěr

Z výše podané analýzy stávající právní úpravy nesezdaného soužití v České republice vyplývá, že v obecné rovině je v právním řádu reflektováno. Nicméně tato reflexe je značně nekomplexní a roztříštěná. Na jedné straně lze ocenit, že s výjimkou logicky neaplikovatelných práv (jako určení rodičovství či přístup k asistované reprodukci) není rozlišováno mezi kohabitanty opačného a stejného pohlaví. Na straně druhé je však nutné konstatovat, že jednotlivá práva jsou jim poskytována spíše díky tomu, že je lze definičně podřadit pod určitý širší pojem, nikoli s cílem zajistit jejich soužití právní rámec. Poněkud paradoxním zjištěním je, že v tomto směru jsou koncepčnější předpisy veřejného práva (např. práva sociálního zabezpečení), které spolužijícím osobám poskytují práva

²¹ Zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZStSP“).

²² § 7 odst. 2 písm. b), c), odst. 7 ZStSP.

právě z důvodu existence tohoto typu soužití. Tento přístup je přitom poměrně setrvalý, když na něj bylo upozorňováno již v 90. letech.²³

Významnou otázkou tedy je, zda by měla být stávající úprava změněna. Před jejím zodpovězením je nutné doplnit, že i v podmínkách českého práva lze kohabity definovat jako rodinu. Ačkoli obecná definice neexistuje, vymezil ji např. ve své judikatuře Ústavní soud jako „společenství blízkých osob, mezi nimiž existují úzké vazby příbuzenské, psychosociální, emoční, ekonomické a další.“²⁴ Za základ rodinných vazeb je přitom bráno biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny. Současně nelze dle citovaného rozhodnutí vyloučit poskytnutí právní ochrany rodiny i společenstvím osob žijícím mimo manželství či pokrevně nepříbuzných, mezi nimiž však existují výše uvedené citové a další vazby.

Samotná otázka, zda regulovat či nikoli, není jednoduchá. Lze nalézt mnoho argumentů pro obě varianty. Na straně jedné je minimální úroveň právní jistoty spolužijících osob, zejm. v rámci vzájemných majetkových vztahů, či možnosti vzniku odvozeného bydlení. Na straně druhé argument, že nesezdané soužití coby neformální svazek by mělo zůstat bez podrobnější regulace už ze své samotné podstaty. Vždyť i kvůli absenci formalit spjatých s manželstvím je tento typ soužití vyhledáván. Současně nelze říci, že by např. majetkové vztahy mezi kohabity představovaly nepřekonatelný problém – vzhledem k institutu spoluvlastnictví či společným dluhům a pohledávkám. Bez významu není ani celoevropský aspekt, kdy existují státy, jež kohabity ve svých právních úpravách reflektují zcela koncepčně a záměrně – Chorvatsko, Maďarsko, Skotsko a další. Současně je zde i určitý společný, celoevropský, byť právně nezávazný, rámec *de facto* soužití vytvořený Komisí pro evropské rodinné právo (CEFL) – Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in *de facto* Unions.²⁵ Tyto principy alespoň částečně ukazují, že pokud by se český zákonodárce rozhodl pro odlišnou úpravu nesezdaného soužití, mohl by tak učinit minimalistickým způsobem, aniž by narušil jeho neformální charakter.

²³ Srov. GREGOROVÁ, Z., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. *Právní rozhledy*, 1998, č. 5, s. 209–214. In: *Beck-online* [online]. [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=nrptcojzhbpxa4s-7gvpngxzsga4q&groupIndex=2&rowIndex=0&refSource=search#>.

²⁴ Nález Ústavního soudu, sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007 (publikovaný ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS pod č. 33/2008 Usn.).

²⁵ Více viz *The Principles of European Family Law Regarding Property, Maintenance and Succession Rights of Couples in de facto Unions* [online]. s. 1–6 [cit. 2022-12-03]. Dostupné z: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/English-De-Facto.pdf>.

Abstract

Cohabitation in the Czech Republic

Cohabitation is a very common way of common living these days, including the Czech Republic. Almost half of the children born alive are born outside of marriage these days. The aim of this contribution is therefore to examine whether or not the Czech law reacts to this social reality and if and how it regulates the legal position and rights and duties of the cohabitants. The primary attention is being put on the Civil Code and its regulation. As the contribution unfolds, the Civil Code is aware of the existence of cohabitation and offers two terms to describe cohabitants – the close person, and the persons living in the same household. Is such regulation and rights and duties assigned to those subjects sufficient, though? Is the regulation limited only to the Civil Code, or can we find it elsewhere? These are just some of the questions posed in the contribution. Except for the examination of the Czech regulation of cohabitation, the current European trends are taken into consideration as well.